

Jari Knuutinen

Jumalallinen liturgia. Toimittanut ja nuotittanut Juhani Matsi. Käännös- ja toimitustyö: Arimo Nyström, nunna Ksenia ja nunna Kristoduli. (Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto & Maahenki 2011, 380 s.)

Ihminen taitaa perusluonteeltaan olla erittäin mukavuudenhaluinen. Tapojensa orja, joskus jopa patalaiska. Siitä mihin on kotiutunut ja mihin on tottunut, minkä on opetellut ja oppinut ja mistä tuttuudessaan on tullut turvallista, siitä halutaan pitää tiukasti kiinni. Muutokset ja uuden oppiminen vaativat vaivannäköä ja siksi sellaisiin suhtaudutaan torjuen, joskus jopa lähtökohtaisesti. Mieleeni jäi kun muutama vuosi sitten kirkkokuoro alkoi opettelemaan uusittua *Isä meidän* -rukousta. Silloin jotkut kuorolaisista ilmoittivat heti kättelyssä olevansa mieluummin vaiti tekstin ajan. Syynä oli se että aiempi versio oli hyvin verissä, luissa ja ytimissä ja sitä oli käytetty jo ikuisuuden, joten ”miksi hyvää tekstiä pitää mennä sörkimään”. Pelkkä sanamuodon ”iankaikkiseen” vaihtuminen ”iankaikkisesta iankaikkiseen” tuntui ärsyttävältä. On tunnettua että miesmuisti on käytännössä muutama vuosi. Nyt myös ikuisuus tuli tarkemmin määriteltä: se on siis noin 60 vuotta.

En tiedä että millainen vastaanotto oli vuonna 1865 Pyhän synodin määräyksellä, jonka mukaan ”jumalanpalveluksissa on alettava käyttämään suomen kieltä”. Muutoksen on silloin täytynyt olla todella raju kun ikaikainen, tuttu ja turvallinen palvelus muuttui täysin. *Gospodi gospodi* ei enää kaikonut kirkkosaleissa. Ainakin tuohon verrattuna ero uusitun ja edellisen liturgiakirjan välillä on pieni.

Juhani Matsin johtama seitsenhenkinen asiantuntevista kanttoreista koostunut työryhmä on ahkeroinut valtaisan, viisi vuotta kestäneen urakkansa ja sen seurauksena seurakunnilla on nyt käytössään *Jumalallinen liturgia*.

Saatuani uuden kirjan käteeni, ensimmäiseksi kiinnitin huomiota sen huoliteltuun ulkoasuun. Kansi on juhlavasti koristeltu. Kirja on hieman isompi, myös yli kaksi kertaa painavampi, josta on pääteltävissä että julkaisu sisältää paljon enemmän tekstejä ja nuotteja. Näyttäisi siis siltä että nuottitelineissä ollut useiden kirjojen ja monisteiden kasa ja sen kanssa puljaaminen vähenisi huomattavasti. Myös ennen palveluksen alkua tu-

tuksi tulleista klemmarisulkeisista päästäisiin eroon. Yli kilon paino taas tarkoittanee että nuottitelinepaikat ovat entistä suositumpia, sillä kirjan pitelemisen pitkän palveluksen ajan tuntuu laulajan käsissä.

Uutta julkaisua onkin saatu odottaa. Seurakunnassa useampi kanttori ja laulaja ovat ehtineet päivittää vanhan kirjan tekstejä. Uusi uskonnon-tunnustuskin on ollut jo tovin monisteena kirjan sivulle liimattuna. Ajan kulumisesta kertoo että vuoden 1954 painoksessa pyydetään Herraa antamaan pitkää ikää pyhimmälle patriarkalle Athenagoraalle ja korkeasti siunatulle isällemme Karjalan ja koko Suomen arkkipiispalle Hermannille sekä Helsingin hiippakunnan piispalle Aleksanterille. Nyt piispojen nimet on korvattu pilkkuviivoilla, joten uutta painosta ei liene ihan lähiaikoina odotettavissa.

Uusi kirja on vanhaa painosta selkeämpi; rakenne on sinällään tuttu mutta kunnollinen sisällysluettelo nopeuttaa oikean veisun etsimistä. Mukaan lisätty ohjeisto, tyypikon, on erinomainen opas laulajille liturgian sisällön parempaan ja syvempään tuntemiseen.

Koska tropari- ja kontaktitekstejä on tarkistettu, oli ne saatava kunnolla painetuksi. Edellisessä liturgiakirjassa oli kohtia, joissa teksti ei ollut helpoimmin ymmärrettävää. Vanhentunut kieli myös saattoi nykykuulijan korviin kuulostaa jopa humoristiselta. Esimerkiksi helatorstain ensimmäisessä antifonissa laulettuun tekstin ”paukuttakaa käsiänne kaikki kansat” luoma mielikuva ei ehkä ole enää sellainen mitä aikoinaan liturgian suomennoksesta vastaavat miettivät.

Toisaalta vanhan kielen ilmaisuissa oli myös omaa runollista kauneuttaan. Psalmi 34 totuttiin laulamaan seuraavin sanoin: ”Minä kiitan Herraa joka aika, Hänen ylistyksensä on alati minun suussani. Herra on minun sieluni kerskaus, nöyrät sen kuulevat ja iloitsevat”. Uusi versio on muodossa: ”Minä tahdon aina ylistää Herraa, lakkaamatta laulaa hänelle kiitosta, Herran hyvyyden tähden minä ylistän itseäni onnelliseksi. Maan hiljaiset kuulevat sen ja iloitsevat.” Se tuntuu vanhaan verrattuna liki kapulakieleltä selittäessään auki lauseen merkitystä mutta samalla vähentäen tekstin laulettavuutta vanhassa melodiassa.

Ajan myötä mieliin syöpyneet tutut tekstit ja rakkaat melodiat muodostavat niihin tottuneille oman maailmansa, jossa välillä sanojen vanhahtava runollisuus vain vahvistaa palveluksen mystisyyttä. Ihan kaikkea ei ymmärrä, mutta onko se välttämätöntäkään? Yksi tekstin tarkistuksen haasteista on, että samalla kun lauseet pitää muuttaa ymmärrettävimmik-

si, niin lauseiden arkipäiväistyessä, miten säilyttää laulettavuus ja tuo runollinen kauneus? Esimerkkinä mainittakoon autuaaksijulistus eli kolmas antifoni. Vanhan version tasaisen ja säännöllisen rytmin luoma hypnoottisuus tuntuu uudessa versiossa haalentuneen. Syy on tekstinmuutoksella, joka sekä lisääntyneiden konsonanttien ja vähentyneiden vokaalien että poukkoilevan sanarytmin takia tuntuu menettäneen paljon.

Samoin paikoitellen joissain tropareissa laulaja joutuu sisäistämään rytmityksen aivan uudelleen, kun uusi teksti ensialkuun tuntuu laulaessa kömpelöltä ja tankkaavalta. Olisiko ajateltavissa että laulettavia kirkollisia tekstejä tarkistettaessa konsultteina käytettäisiin laulutekstien ammattilaisia, samoin kuten näyttämöteoksissa suomentaessa on jo pitkään tehty?

Työryhmän jäsen kanttori Maria Takala-Roszczenko kirjoittaa kirjan esipuheessa: ”Maailma ja suomen kieli ovat muuttuneet puolessa vuosisadassa eikä liturginen kieli voi myöskään jäädä kehityksestä jälkeen”. Työryhmällä on ollut valtava haaste ollessaan kahlehdittuna uuteen kääntöön, mutta istuttaessaan sitä vanhoihin melodioihin. Huolellisesti tehty työ ansaitsee suuren kiitoksen. Työryhmä on silti saanut osakseen närkästyntä kritiikkiä siitä miten ”tuokin kohta on menty pilaamaan”. Voisi kysyä, onko lopultakaan sörkitty niinkään varsinaista sanomaa kuin piintyneitä tapoja?

Vaikka uusi julkaisu on isompi ja paksumpi (samaa kokoa kuin käytössä olleet liturgian täydennysosavihkoset), itse nuottikuva on pienempää. Vanhassa kirjassa yhdellä sivulla on 4x2 nuottiriviä, kun puolestaan uuteen versioon on mahdutettu 10x2 nuottiriviä, yli puolet enemmän. Yksi nuottirivi on vanhassa painoksessa keskimäärin 0,5 cm korkeampaa. Valitettavinta on tekstin pieni fonttikoko, mikä tekee laulamisen etenkin hämärissä kirkkosaleissa haasteelliseksi. Myös kirjakustantamo Maahengen aiemmista nuottijulkaisuista tuttu omituisen ylileveä sisäsivun marginaali kaventaa nuottiriviä aivan turhaan. Vanhaan painokseen verrattuna uusi kirja onkin enemmän tyhjää täynnä. Epäilemättä asioista päättäneet ovat perinpohjaisen punninnan jälkeen päätyneet juuri tähän kirjakokoon ja valittuihin marginaaleihin. Taustoja tuntematta voi silti todeta että nimenomaan nuottikirjoihin erikoistuneet kirjapainot näyttävät pystyvän laulajaystävällisempään painojälkeen.

Laulun sujuvuuden kannalta hienoa on isompi sivunumerointi. Tosin eihän se edelleenkään liian kookas ole. Suurempien kuorojen takimmaisit laulajat eivät kanttorin näyttämänä vielääkään ehkä kunnolla erota sivu-

numeroita. Jospa niitä ei silti enää tarvitsisi kynäillä suuremmiksi siinä määrin kuin tähän asti.

Uusi julkaisu pyrkii liturgiakäytäntöjen monipuolistamiseen. Vaihtoehtoja on lisätty. Mukana on ilahduttavasti myös tuoreempia, kotimaisten tekijöiden kuten esimerkiksi Pekka Torhamon ja Leonid Bashmakovin perinteitä kunnioittavia sävelmiä. Sunnuntain ehtoollislauselma esiintyy myös pitkänä veisuna. Arkipäivien antifonit ovat nyt neliäänisinä sovituksina kuten juhlapäivien antifonitkin.

Vaihtoehtojen lisääntymisen käytännön seuraus on, että palveluksen edetessä laulajan on plarailtava sivujen yli; enemmän kuin kaksi sivunvaihtonauhaa olisi ollut tarpeen. Tutuksi tulleista klemmarisulkeisista ei siis päästykään eroon. Onneksi vielä valmistetaan isoja paperiklemmareita.

Ortodoksisen musiikin erityisominaisuudet asettavat nuotinnokselle omat haasteensa. Etenkin resitatiiviteksti ja sen merkinä käytettävä symboli joka musiikissa on myös kaksoiskokonuotin merkki **||O||**.

Kaksoiskokonuotti on pituudeltaan 8/4 mutta ortodoksissa musiikissa merkkiä on käytetty riippumatta siitä mikä on resitatiivikohdan musiikillinen pituus. Vanhassa liturgiakirjassa jopa yhden sanan kohdalle on saatettu laittaa kaksoiskokonuotti, mikä ei vastaa lähellekään tuon kohdan laulettua kesto.

2. sävelmä

Tropari

Tultuasi alas kuo-le-maan, Sinä, kuolema-ton

Tällainen musiikillinen epäloogisuus hankaloittaa nuotinkirjoittamista koska ohjelmien logiikka rakentuu nuottien aika-arvojen, ei sanojen tai tavujen mukaan.

Ehkä nuottikirjan lopullinen painokoko ei ole ajoissa ollut nuotintajien tiedossa, koska nuottisivut näyttävät siltä että ne olisi tehty isompaan kokoon ja sitten taittajan toimesta pienennetty kirjan lopulliseen kokoon sopiviksi. Tämän seurauksena tekstin sujuvuus laulaessa hieman kärsii, koska sanojen välinen tyhjä tila tuntuu summittaiselta, sanat hyppivät silmissä, eikä teksti aina istu niin luontevasti nuottikuvaan kuin vanhassa painoksessa. Näyttää myös siltä, etteivät tekijät ole täysin osanneet hyödyntää tietokone-ohjelman tarjoamia mahdollisuuksia selättää resitatiivi-merkinnän aiheuttamia ongelmia.

Liturgiakäytäntö vaihtelee seurakunnittain. Kanttorit laulattavat suosikkejaan, mikä tuo oman rikkautensa ja paikallisvärinsä palveluksiin. Nuoremman kanttorisukupolven rakastamat bysanttilaiset ja bulgarialaiset sävelmät eivät ole vielä mahtuneet mukaan. Ne saattaisivatkin vanhemmille kirkkolaulajillemme tuntua vielä liian oudoilta ja vaikeilta oppia. Olen huomannut että jo *Kristus nousi kuolleista* sävelmän esittäminen muilla kielillä saattaa joillekin laulajille olla liian haasteellista.

Tuttuja lauluja on mukava laulaa, joten esimerkiksi tenoria harmittaa, että tutuksi tulleesta Vanhan Simonin luostarin Kerubiveisusta on mukaan valittu ”arkisempi” sovitus, kuin ns. muoviliturgiassa oleva soinnullisesti rikkaampi sovitus. Vanhaan versioon tottuneella kestää sisäistää laulu, jossa on sama melodia ja sanat mutta soinnutus eroaa. Toisaalta esimerkiksi vanhan version nelisoitua (liturgiassa harvinaista), jossa tenorit kaksintavat stemmansa, on harvoin palveluksissa kuultu – ainakin pienemmissä seurakunnissa, koska kanttori on kiitollinen jos paikalla olisi edes yksi tenori.

ku-vaam - me ke - ru - be - - - ja,
ku - vaam - me ke - ru - be - ja,

Uuden haasteen laulajille ja kanttoreille tuo myös lisätty vaihtelevuus sävellajeissa; tutun palvelussävellajin F-duurin ja d-mollin jatkuvuutta on paikoitellen rikottu nostamalla joitain lauluja sävelaskeleen ylemmäksi, G-duuriin tai e-molliin. Uskon että ratkaisu on tarkkaan punnittu ja sen toimivuus palveluksissa testattu.

Saattaa olla, että joissain seurakunnissa vie aikaa ennen kuin uutta kirjaa aletaan täysipainoisesti käyttää. Vanhat tutuksi tulleet kirjat ja vihkoset pitävät vielä pintansa. Uusien tekstien sisäistäminen tulee viemään oman aikansa varsinkin kuorolaisilta, jotka vajavaisen nuotinlukutaitojen vuoksi joutuvat opettelemaan korvakuulolta ja oppimaan muistamalla.

Se miten hyvin liturgiatekstin uudistajat ja kirjan tekijät ovat onnistuneet tavoitteissaan, tulee aika näyttämään. Uusissa teksteissä ja melodioissa riittää opiskeltavaa pitkäksi aikaa, eikä kuorolaisen tarvitse ainakaan valittaa siitä, että laulettaisiin samoja veisuja viikosta toiseen.

Jos uudistustahti pysyy samana, tämä jäänee viimeiseksi painetuksi liturgiakirjaksi. Paljon ennen seuraavaa puolivuotissataa käytössämme tulee olemaan lukulaitteet, joissa on digitaalisessa muodossa kaikki nuotit ja tekstit. Laulajien ei silloin enää tarvitse huolehtia sivunkäännöksistä tai klemmareista. Ja teksti nuotteineen näkyy selvänä ja kirkkaana likinäköisimmillekin laulajille.